

en cz

K problematice překládání ruské publicistické literatury

Jaroslav Porák, Stanislava Poráková

(pdf)

-

1. Publicistický styl je charakterizován určitým množstvím prvků hovorových na jedné straně a knižních na straně druhé. Nadměrné množství hovorových prvků může obsah díla znevažovat a tím snižovat jeho účinnost, nebo aspoň působí rušivě. Záporný účinek má i nadměrné, stylisticky neodůvodněné užívání prvků se slabším nebo silnějším zabarvením knižním: výklady mohou působit suše, strojeně, nadneseně, jsou méně čtivé. Proto při překladu publicistické literatury [238] je třeba hledět nejen na stránku věcnou, ale je nezbytné dbát také na to, aby překlad nevybočoval z ustálených zvyklostí publicistického stylu.

Chceme si všimnout jednoho překladu z oblasti politické literatury a zaměřit se především na jeho stránku stylistickou: do jaké míry vyhovuje tento překlad požadavkům a zvyklostem publicistického stylu. Jde o brožuru *Stranická propaganda a současnost*, kterou vydalo v r. 1962 Nakladatelství politické literatury v překladu G. Holínkové. Ruský originál vyšel v Moskvě r. 1961 pod názvem *Партийная пропаганда и современность* a jejími autory jsou L. F. **Iljičov**, V. I. **Snastin** a V. I. **Jevdokimov**. Brožura pojednává o otázkách stranické výchovné práce a je určena širokému aktivu propagandistů jak v organizacích stranických, tak i v organizacích mládeže.

Rozebereme překlad po stránce stylistické (2), dále si všimneme některých nedostatků stylizačních (3), rusismů (4) a nepřesností věcných (5).

2. Překladatelka podle našeho názoru zbytečně a neústrojně posunula překlad k rovině knižnosti tím, že jej naplnila nadměrným množstvím knižních prvků. Tyto prostředky nejsou ovšem samy o sobě nesprávné, ale vybírá-li si překladatelka z dvojice neutrální × knižní prostředek většinou nebo dokonce stále jen prostředek knižní, má to vliv na celkový stylistický ráz překladu. Ukážeme si to na některých příkladech.

V překladu se nápadně často objevuje knižní příslovce *lze (nelze)* v jednočlenných větách s významem možnosti nebo nemožnosti. V těchto větách bylo užito: jedenkrát *může se*, 3krát *možno*, 21krát *lze, nelze*; tedy jen jednou zcela neutrálního prostředku (*může se*) a v 96 % výrazů se silnějším nebo slabším knižním zabarvením.[1] Knižní slova *lze, nelze* pak výrazně prostupují celý text (84%).

Veskrze se dává přednost poněkud knižnímu příslovci *již* před běžnější podobou *už* (např. s. 55, 74, 76, 90, 95, 101, 102, 107). — V krátkém úseku textu na s. 48—49 se třikrát vyskytuje knižní slovo *tudíž*. — Připomeňme ještě užití *nikterak* m. *nijak* (např. na s. 47), zastaralou podobu 4. pádu zájmena *co* s předložkou (*več* doufají..., s. 33), knižní spojku *aniž* (např. na s. 33, 60).

Rovněž přípustkovou spojku *jakkoli* pokládáme za poněkud knižní,[2] např.: Avšak *jakkoli* jsou rysy a úkoly tohoto období četné a rozmanité, hlavní z nich jsou tyto (s. 16). Je to doslovný překlad vazby как ни многочисленны и разнообразны черты и задачи (s. 8), která je stylisticky neutrální. Ovšem k takovým překladům vedou i naše rusko-české slovníky, které překládají vazby кто ни, как [239]ни většinou neurčitými zájmeny a příslovci s částicí *koli* nebo konstrukcí typu *at' přišel kdo chtěl* (кто ни пришел) a neupozorňují na jejich přípustkový význam a tedy na možnost překládat je v některých případech přípustkovými spojkami stylisticky zcela neutrálními.

Ruské задача состоит в том, чтобы... se zpravidla překládá českým *úkol tkví v tom, že/aby...*, což je ve srovnání se spojeními *úkol záleží v..., úkolem je* dosti knižní.

Ke knižním prostředkům je třeba přičíst také několik přechodníků, podle našeho názoru zbytečných, např.: „Nejdůležitější úkol stranické propagandy spočívá v tom, aby vycházejíc z historických zkušeností revolučního hnutí a živých faktů současné skutečnosti, dokazovala pracujícím neporazitelnou sílu tvůrčího marxismu-leninismu“ (s. 64). Tady jde kromě stylistického posunutí také o nepřesnost významovou, proto citujeme originál: „... чтобы на историческом

опите..., на живых фактах ... раскрывать“ (s. 47). Smysl originálu je tedy tento: „aby ukazovala na historických zkušenostech a na živých faktech ze současnosti ... sílu“.

Žádný z prostředků, které jsme tu uváděli, není nesprávný; na určitých místech, v některých ustálených konstrukcích je užití knižního prostředku v publicistickém stylu zcela na místě. Ovšem zbytečným a nepromyšleným nahromaděním knižních prvků dochází k jistému vybočení z celkového stylu, k nadměrné a dosti výrazné knižnosti. V takovém větším množství prvků knižních pak působí záporně i ty jednotlivé knižní prostředky, jejichž užití je ze stylistických důvodů zcela na místě. Překlad po stránce stylistické neodpovídá originálu a zejména v našem případě nevyhovuje poslání brožury.

3. Vedle toho najdeme v překladu různá stylizační nedopatření a neobratně přeložené, výjimečně i zkomolené a nesrozumitelné věty.

Dobrá stylizace by se jistě snažila vyhnout opakování slov nebo slovních základů („Bezprostřední styk s posluchači, možnost ostře a otevřeně rozebírat různé otázky umožňují přednášejícímu aktivně působit...“, s. 71) nebo hromadění genitivů a podstatných jmen slovesných, jako např.: „Jednou z hlavních cest prohloubení sepětí propagandy dějin strany se životem“ (s. 87), „... k upevnění sepětí propagandy dějin strany se životem“ (s. 89).

Začíná-li odstavec větami: „Růst úlohy morálních podnětů k práci nikterak nesnižuje význam materiálních podnětů. Materiální a morální stimuly k práci se rozvíjejí současně“ (s. 47), musí nad první větou čtenář chvíli přemýšlet, než jí porozumí, než pochopí, co čím vlastně není snižováno. Nejasnost věty je způsobena tím, že u podstatných jmen *růst* a *význam* zní 1. a 4. pád stejně, a když ani předcházející kontext, ani následující věta nepomohou k rozlišení, co je podmět a co předmět, je věta nejasná. Toto nebezpečí je zvláště velké u abstraktních podstatných jmen (např. ve větě *dítě zpívá píseň*, v níž je užito konkrétních podstatných jmen, nebude nikdo na pochybách, kdo vlastně zpívá). Proto je třeba takové věty formulovat jinak, např.: „Růst úlohy ... nevede ke snižování významu“ nebo [240]převést větu do konstrukce pasivní. V ruském originálu (s. 33) je věta zcela jednoznačná, protože předmět je tu v genitivu záporovém (*возрастание не снижает значения*).

Uvedme ještě jeden podobný případ: „Neustále vzrůstající podíl ze společenských spotřebních fondů každé sovětské rodiny bezprostředně podporuje neustálý růst osobní zainteresovanosti sovětského člověka na zvětšování těchto společenských fondů“ (s. 48). Tato věta je bohužel bez originálu naprosto nesrozumitelná. Proto citujeme ruské znění: „Ведь тот факт, что доля потребления в каждой советской семье на счет общественных фондов неуклонно возрастает, имеет своим прямым результатом непрерывный рост личной заинтересованности каждого советского человека в увеличении этих общественных фондов“ (s. 34). — Především v českém překladu není tvarově rozlišen podmět od předmětu (*podíl podporuje růst*); srozumitelnější než jmenná vazba by byla vedlejší věta v souvětí *тот факт, что доля ... возрастает, имеет ... результатом рост...* Dále není pravda, že každá sovětská rodina má společenské spotřební fondy, jak by vyplývalo z formulace *podíl ze společenských spotřebních fondů každé sovětské rodiny*; je tu totiž nesprávně odtržen genitivní výraz *каждé советской родины* od svého řídicího jména *подил*. Gramaticky i obsahově správné by bylo znění *подил каждой советской родины ze společenských spotřebních фондов*. Vhodnější překlad by však zněl např. takto: *procento spotřeby ze společenských fondů se v každé sovětské rodině zvyšuje*. — Konečně není pravda, že „podíl (1. pád) bezprostředně podporuje růst (4. pád) osobní zainteresovanosti“, ale že tento „růst osobní zainteresovanosti je přímým důsledkem vzrůstajícího podílu...“. Je přece určitý významový rozdíl mezi tím, zda něco vzrůstá **za podpory** něčeho nebo v **důsledku** něčeho.

Podobných případů tvarového nerozlišení podmětu a předmětu (vzhledem k tématu brožury jsou to většinou abstrakta) je v překladu více; i když nejsou vždy nesrozumitelné, přece jen zbytečně zatěžují pozornost čtenáře, odvádějí ji od obsahu. Proto se jich měla překladatelka pokud možno varovat.

4. Některé chyby vyplývají z mechanického doslovného překladu, jsou to rusismy. Tak bychom hodnotili vazbu *dojít k něčemu přes něco* (rusky *пнуйтн к чему через что*), např. „Dojít k tomu lze teprve přes nejpřísnější zachování zákonů“ (s. 28). Tato vazba je v češtině běžná ve významu místním (*přes Malou Stranu jsme došli na Petřín*); v přeneseném významu je vhodnější 7. pád (*k tomu dojdeme zesílením kontroly* nebo ještě lépe: *тоho доáhnеме zesíленím контрولى*). — Ruské *родной язык* se do češtiny překládá obvykle *mateřský jazyk*, *mateřština*, nikoli *rodný jazyk* (s. 55).

Při shodě přísudku s několikanásobným podměttem bývá přísudek v překladu v množném čísle, zpravidla podle originálu: „ještě více se prohlubují jednota a semknutost lidu“ (s. 16), „Dnes ...

doznaly jak agitace, tak i propaganda podstatných změn“ (s. 68). Zatímco v druhém případě, kde jsou oba členy několikanásobného podmětu zdůrazněny, je plurálový tvar slovesa na místě, v prvním pří[241]padě bychom dali přednost jednotnému číslu (ještě více se *prohlubuje* jednota a semknutost); v podmětu jsou synonyma.

K rusismům patří i některé jevy, o kterých jsme se zmínili v bodě 2, např. přechodníky.

5. Upozornili jsme už na několik případů nepřesného anebo nesprávného překladu; poznamenali jsme si ještě tyto další příklady: *важнейшая задача* (s. 18) — *důležitá úloha* (s. 29) místo *velmi důležitá* nebo *nejdůležitější úloha*. — „Naléhavá potřeba sblížení a vzájemného obohacování socialistických národů se jasně projevuje i v rozvíjení jazyka jednotlivých národů“ (s. 55): autor tu má namysli jazyky národů Sovětského svazu (национальные языки s. 40), a to český překlad *jazyk jednotlivých národů* nevyjadřuje a nevyplývá to ani z předcházející cího kontextu. Vůbec celá vazba *rozvíjení jazyka jednotlivých národů* (rusky *развитие национальных языков*) je neobratná; především slovo *jazyk* by mělo stát v množném čísle, místo o rozvíjení se u jazyka mluví zpravidla o vývoji nebo rozvoji, takže překlad by mohl znít např.: *rozvoj národních jazyků Sovětského svazu*.

O nepřiliš pečlivé práci překladatelské svědčí toto mechanické zasazení překladu citátu do kontextu: „Přechod ke komunismu, jak učil V. I. Lenin, je možný teprve tehdy, až „lidé ... si poznenáhlu zvyknou zachovávat elementární pravidla společenského soužití, ... že si zvyknou zachovávat je bez násilí“[3] (s. 25). Toto souvětí nedává smysl. Bylo třeba buď citát v překladu uvést jinak, nebo změnit spojku *že* v citátu na *až*.

6. Překlad brožury *Stranická propaganda a současnost* má řadu nedostatků. Chtěli jsme upozornit zvláště na známou zásadu, že překladatel politické literatury nemá jen skládat překladatelská řešení jednotlivých vět k sobě, ale že se musí na překlad dívat také jako na určitý celek a z tohoto hlediska pak i posuzovat, jednak do jaké míry tento celek odpovídá originálu po stránce stylistické, jednak jak vyhovuje účelu knihy. Vždy to souvisí s tím, že překlad má odpovídat normám a zvyklostem českého publicistického stylu. Na překladu brožury je jasně vidět, jaké důsledky má zanedbání této zásady. Uvedené ilustrační příklady svědčí o porušení obecně platné zásady jasnosti a srozumitelnosti jazykového projevu.

---

[1] Do této statistiky jsme nezahrnuli překlady citátů, které jsou převzaty z existujících překladů příslušných prací. Ani na jiných místech k těmto citátům nepřihlížíme.

[2] Ačkoli Slovník spisovného jazyka českého u této spojky žádnou stylovou charakteristiku neuvádí, domníváme se, že není tak běžným a zcela neutrálním prostředkem spisovným, jako jsou např. spojky *přestože*, *i když*.

[3] Vynechávky v textu jsou od autorů brožury.

Naše řeč, ročník 46 (1963), číslo 5, s. 237-241

Předchozí Milan Jelínek: Podstatná jména slovesná se zvratným zájmenem

Následující Igor Němec: O původu místních jmen Střekov, Postřekov a Strečno